

Sommarprat

ERIK KJELLOVIST

Efter trettio år i förskingringen blev jag en dag, i ett sammanhang jag glömt, avställd av min bilburna dotter och tillhållen att stanna där jag stod. ”Jag kommer strax tillbaka och hämtar dig, gå ingenstans, pappa!” sa hon och försvann in i avgasröken på Blekingevägen. Jag ser mig omkring med en undran: visste hon om att hon ställt av mig alldeles intill ett av mina pojkårs smultronställen, nu totalt överlagrat av betongmassor. Trafiklarmet och avgaserna vid bron över kanalen försätter mig i en bakåtblickande delfisk trans, som får Blekingevägen att försvinna, och ur töcknen återuppstår de ståtliga alléerna av gamla almträd i Östra och Södra boulevarderna som möts här vid kanalkröken, där ännu inte ens en enkel gångbro leder över till ”andra sidan”. Landet bortom kanalbrinken består av öppna fält och kallas också ”Åhlunds åkrar”. Resterna av den raserade fästningens vallgravar leder här kanalens mörka vatten ut mot Helge å. Men där jag står försjunknen i mina minnen är kanalbotten varmt gyllenbrun av grusmassor, som somrarnas skyfall transporterar från boulevarderna nedför det på denna sida långsluttande, smala bältet av ängsmark. Det forsande regnvattnet brukade gräva fram fantasieggande kanjonlandskap och hade skapat en strand som gjord för vattenlekar. Man kan se mörtar och en och annan abborre pila förbi. Spigg går att fånga med kupade händer och rejält stora flodkräftor med ett snabbt grepp över ryggen, när de lockas fram ur sina gömslen under grässvålen.

Kanalen skuggas av ett väldigt hagtornsträd, som lutar sig ut över vattnet. När det blommar, hålls den speciella doften från tusentals blomkorgar kvar av skyddande lövvalv, som ”andra sidans” väldiga pilträd sträcker ut över kanalen. Med västanvinden tillsätts en maltarom från Finlands bryggeri vid Långebro. Storbageriet borta vid Yllefabriken sänder en slinga mängd med den ljuvliga doften av nybakat bröd. Linoljedoften från oljefabriken vid Västra Storgatan tränger sig mellan och ibland vädras främmande luktsensationer från Yllefabrikens hantering av ull från världens alla hörn.

Sakta som i ett framkallningsbad växer bilden av minnenas doft- och ljudlandskap fram, och en arbetets symfoni orkestreras. Från Lindboms mekaniska verkstad vid Vendesgatan ljuder en solostämman. Ett ihåligt ljudligt klockspel av fallande rör ackompanjeras av ivriga klingande pizzicato av stålmejs-

lar mot sten från det intilliggande stenhuggeriet. Dånet från en fallande planklast inne på Karlskrona Träförädlings virkeslager blandas med ljudet av ihärdigt klämtande klockor, när bommarna fälls för trafiken över Långebro. Pustande och ångvisslande lok drar skramlande tågsätt förbi Skottenborg. Smattret från nithammarna och ljudet av järn och stål under bearbetning på Hvilans och Ljunggrens verkstäder blandas med varandra. På Vasagatan förstärks grunderna till de första hyreshusen med pålar som drivs ner i ishavsleran. Ljudet av hejarens slag mot pålen låter som dubbla pukslag, först i marken under mina fötter och fördröjt genom luften. Allt vävs samman till ett mäktigt tutti.

Min minnessvits andra sats inleds med ett largo, men det är svårt att hålla inslag av scherzon borta. Ljudet av vagnshjul och trippande hästhovar mot Östra Boulevardgatans kullerstenar och en terriers ilskna skall få hemmafruar och pigor att skynda till skvaller speglar och gläntande gardiner. Alla vet att nu är doktor Friden Sandberg ute i akuta ärenden. När någon hotas av döden, och allt hopp tycks vara slut, tillkallas han. Han är respekterad, har varit med i krig, är barsk och skäller gärna ut patienternas närmaste innan han omtänksamt räddar livet på den sjuke. Han är älskad av de fattiga som han sällan tar betalt av. De bättre bemedlade får veta vad deras frid tillhör för att de dröjt så länge med att tillkalla honom.

Men inte ens Friden Sandberg kunde alltid hejda döden. En matta av finhackade gran- och enekvistar läggs ut vid en port. Den rikt skulpterade likvagnen, smyckad med draperingar och tofsar i svart och silver, kommer dragen av två hästar i svarta schabrak för att hämta den döde. Begravningsföljet samlas bakom vagnen. Främst går två prestaver, ibland bara en, med sina sorgflorsbehängda stavar.

Farbror Anton prestaverade en gång, ensam, minns jag. Långsamt och värdigt och med en för tillfället anpassad sorgesam min skred han fram mitt på Södra Kaserngatan. Trafiken avstannade och människor hejdade sig och vände sig mot honom. Att somliga tog sig för munnen som för att dölja ett leende märkte han inte. Det kom nämligen inget begravningsståg efter den ovetande farbror Anton. När han vek av in på Österlånggatan drabbades han av den skakande upplevelsen att se det begravningsfölje, som han hela tiden trott att han hade bakom sig, komma gående rakt emot sig från andra hållet. ”Tablå!” brukade man förr i tiden utbrista, när ett överraskande slut på en historia skulle markeras.

Den dödes anhöriga hade bett, att tåget skulle passera en plats som varit av stor betydelse för den avlidne, och det hade farbror Anton missat. Händelsen blev förstas föremål för diverse kommentarer och skratt. Men det var

Parti av kanalen något tiotal år tidigare än författarens minnesbild. Boulevardernas almträd hade då vuxit ut helt och det hagtornsträd som nämns i texten syns i yngre upplaga nedanför Södra skolan. Hitom det byggdes först en gångbro av trä som 1935 ersattes med Blekingevägsbron (Riksvägsbron). Wendes sommarstall syns hitom gymnastikhusets gavel. Vattenföringen i kanalen var då betydligt större än på den tid som skildras i texten och tillät även fraktrafik. (Se även bild på sid. 245.)

bara tillåtet för de vuxna. Det gick inte för sig att vi pågar gjorde oss roliga åt farbror Antons soloparad. Och det fick vi passa oss för också när min farfar skulle begravas. Herrarnas höga cylinderhattar höjde sig över damernas florbehängda när vi, de närmast sörjande, skred över Långebro för att ta tåget till farfars Gärds Köpinge. När vi befann oss mitt på bron kom en flock lågt flygande änder längs ån och lyfte över bron. En eftersläntrare ansåg sig behöva göra sig av med lite barlast, inte så lite förresten, för att klara manövern. Barlasten träffade farbror Ivans cylinder med ett plaskigt trumslag. Det hade naturligtvis varit högst störande att ge efter för driften att brista i skratt, och det var jobbigt att kväva det, minns jag. Den långsamma satsen i min ljudsvit slutar alltså med ett förstämt trumslag mot farbror Ivans cylinder och återhållna kluckanden.

Nästa sats, den stora heroiska, börjar med ett skri. Frans G Bengtsson har, om jag inte minns fel, berättat en kroghistoria om en tävlan om vem som inför ett studentspex kunde exekvera det mest fasansfulla "Ödipus dödsskri". Det var något åt det hållet med en underton av panik som fick min far att

klippa raderna av trädgårdens vinbärsbuskar som en världsrekordhållare i häcklöpning. Han fann sin son skräckslaget betrakta den vita menisken på högra knäet blottlagd i ett brett sår. Ständigt letande efter virke till lika ständigt pågående byggen hade jag rivit upp såret med en ovarsamt hanterad spikförsedd bräda. Skräckslagen moder la en handduk över för att vi skulle slippa se eländet. En välmenande granne hällde en flaska denaturerad sprit över, och när jag vakande upp ur de följande smärttöcknen fann jag en hög, skräckinjagande svart, kubisk vagn på höga gummiklädda hjul dragen av tvenne svarta hästar väntande på att få sluka mig. Stadens ambulans, Svarta Maja kallad, förde mig, där jag låg och stirrade upp på takets lanternin till Lasarettet och operationsbordet, där en fryntligt småpratande läkare lokalbedövade och blaskade på något som sved. ”Vi måste först ta bort lite trasor, förstår du, syster, får jag en sax.” Krjam, krjam, krjam, lät det och kändes genom bedövningen, när jag såg delar av min lekamen brutalt avlägsnas. ”Såja, nu ska vi sy ihop det här snyggt” Det blev tolv stygn och så på med jodsprit och bandage.

Nästa dag satt jag strakbent på en låda på vår lekplats ”Gröningen”, en ängsstump inskjuten mellan trädgårdarna längs kanalen vid Södra skolan, och läste med gåshud på hela kroppen en utförlig recension i Kristianstadsbladet av den nyss utkomna ”På västfronten intet nytt” av Erich Maria Remarque. Den innehöll citat av de härresande skildringarna av soldater som sprang på benpiporna och höll tarmarna i sina båda händer under de vansinniga anfällen över ”Ingen mans land”. Som jag själv var sårad identifierade jag mig med soldaterna, men tillnyktrad tittade jag på mitt bandagerade knä och sa till mig själv: ”Jag kom i alla fall rätt lindrigt undan.”

Värre blev det året därpå då jag lyckats konstruera en mycket effektiv kastmaskin, Den hade bara ett fel. Redan det första skottet träffade konstruktören med stor kraft. Rätt över ”flabben” som det hette. Två tänder i överkäken strök med. Jämmer och elände! Skolgång som vanligt nästa dag med ”*stiff upper lip*” för att dölja gluggen. Men ingen undgår sitt öde, när det väl slagit klorna i en. Rektor Bissen Sjövall kom på inspektion under modersmålstimmen och adjunkt Liedholm, tror jag han hette, beordrade mig att deklamera en dikt ur Carl Schnolschkytsch Schvenschka bilder, vilken minns jag inte, men där var en förfärlig massa essch i den. Det blev förschtäsch fnisch i klaschen och både Bischen och magischtern trodde ett tag att jag drev med dem. Jag blev tvungen att avfyra ett schräckinjagande tandlöscht leende mot dem för att ta dem ur den villfarelsen.

Min besvärjelse mot besök hos skoltandläkare ”Gapa bättre” hade nu mist sin magiska kraft. Skoltandläkaren på folkskolan hette egentligen Thuveesson.

Hans tandsköterska kom med jämna mellanrum i klassrumsdörren och ropade upp ett namn, och då var det bara att på darrande ben bege sig till pino-rummet. Där fanns det fruktade borret som, när det ofta nog inte fungerade, ersattes med ett som drevs s a s för fot. Det enda jag minns att dr Thuve-sson sa under tortyren var ett ideligen upprepat "Gapa bättre".

Nu var det så att när jag av en händelse råkade se sköterskan på stan visste jag att jag inom de närmaste dagarna skulle kallas att bli torterad av "Gapa bättre". Men jag hade kommit på ett sätt att sätta detta varsel ur spel. Om jag gick på trottoarens kantsten längs Södra kasern och Östra boulevarden, en väg som jag nästan dagligen trafikerade, utan att trampa på någon skarv, så sattes varslet ur funktion. Nu hjälpte det inte längre. Att jag blev en av "Gapa bättre's" privatpatienter under lång och smärtsam tid framöver är en annan historia. Men ännu ett ljudelement har fogats till min symfoni. Dagens lätt myggvislande borrljud lät då som ett skakande och skorrande surr från en jättelik humla.

Humlor och bin, myggor och trollsländor, skraddare, husmaskar (bra bete vid mete) och annat knytt hör till kanalbrinkarnas sällan trafikerade busk-värld. Stans fyllegubbar häckar förstås där under sköna sommardagar. Där får de vara i fred med sin denaturerade rödsprit, som de försöker "åternaturera" genom filter av grovbrödsskivor och pottaska. "Fyrtornet och Släpva-gnen", stadens två patrullerande poliskonstaplar, uppkallade efter ett populärt danskt komikerpar, känner sina gubbar och gör rutinbesök. Oftast nöjer de sig med att kontrollera ljudnivån och att gubbarna är på plats och lätt till-gängliga, om utifall att... "Passa er så ni ente drullar i vanned for dåu fåur ni ble darr!" mullrar de lite hotfullt innan de går, följda av en lallande kör av hesa röster, som nu får ta plats i ljudbilden.

Några kamrater och jag skaffade oss en liten flottilj av kanoter, som hjälpte oss att utforska kanalsystemet, ån och de båda sjöarna. Särskilt roade det oss att paddla genom kulverten under bangården där akustiken var enorm. Vår sånglärares, musikdirektör Wadborg, ambition att lära oss sjunga körer ur operalitteraturen fick här ett resultat som tillför min symfoni dånande sånginslag. En av mina kamrater och jag startade för övrigt ett varv för repa-ration och nybyggen av kanoter.

Både sommar och vinter var kanalen en levande vattenled genom staden. Om somrarna kom det nästan alltid någon roende eller paddlande i kanot. Under vintrarna var kanalen en enda rad av bandyplaner och en led för större samlingar av grabbar, som kunde dra fram där utan att bli trafik hinder och motas bort av poliskonstaplarna, t ex under de ständigt pågående skärmys-lingarna mellan norr- och södergången.

Ett kanotbygge färdigt för leverans med varvspersonalen, förf och kamraten Gert Greger.

En vinterdag år 1927 omkring, stod ett stort slag, som inte har uppmärksamrats av stadens krönikörer. Det stod mellan tvenne härar bestående av pojkgäng från stans norra respektive södra kvarter och inleddes på den ålundska stubbåkern söder om kanalen men kom att utkämpas på den s k "sillatomten".

Det hade länge legat i luften att det skulle bli en sammandrabbning. Kanalen låg tillfrusen och jag, då ca 12 år gammal, sändes norrut mot Brean vid Utanverken för att speja. Under och över fängelsebron ser jag en hord av norrbaggar välla fram beväpnade med träsvärd och allehanda tillhyggen och utstötande de gräsligaste stridsvrål. Nu når den heroiska symfonisatsen snart sin klimax. Min andfådda rapport mobiliserar snabbt södergrabbarna, som står under ledning av den av alla kände adjunkt Renlunds son Eric. Han är visserligen en stillsam och kultiverad påg, men hans vapen, en äkta karolinervärja, gör honom om inte till en Carl XII så kanske till en kung Artur med det magiska svärdet Excalibur, och hans ställning som högst i rang oomtvistad. Han vill att striden ska ske under ordnade former och befäller södergrabbarna att formera slagordning ute på stubbåkern.

När norrbaggarnas oordnade och skrånande hord väller fram över kanalbrinken och ser att södergrabbarna står beredda i slagordning med fladdrande fälttecken, hejdar den sin framfart under häpen tystnad. Deras ledare, jag har glömt vad de hette, överlägger en stund och väljer till slut att ställa upp sin här på samma sätt mitt framför södergrabbarnas. De båda härförarna tar plats framför sina fronter och saluterade chevalereskt varandra. Eric, som snabbt konstaterar att hans här är numerärt underlägsen, får fram en adjutant med vit flagg och ställer sig mitt emellan de båda frontlinjerna. Efter en stunds bryderi går norrbaggarnas ledare fram och möter sin motståndare. Un-

der förhandlingarna lyckas Eric Renlund, han skulle sedermera bli en framstående dignitär i Världshälsoorganisationen i Genève, utverka att södergrabbarna ska få gå i försvarsställning inne på "sillatomten". Sillen var på den tiden en basvara som såldes i stora mängder och handlarna förvarade sina många tomma sillådor på den här tomten. Södergrabbarna förskansar sig nu här inne och staplar sillalådorna längs planket så att de kan kämpa ner de stormande norrbagarna när de försöker svinga sig över.

Striden blir häftig men kort och bedarrar när en allt stridare ström av soldater med blödande näsor, fläskläppar och sönderrivna kläder söker sig hem till underhållstrupperna. Båda sidorna tillskrev sig segern. "Fyrtornet och Släpvagnen" betraktade förnöjt spektaklet från skyddad utsiktspunkt. Buset hade pryglat sig självt, konstaterade de belåtet. Satsen dör ut i ett diminuendo av ojande morsors klagosånger.

Sista satsen är kort och lågmäld. Den skildrar stämningen i min del av stan den en sommarsöndag i mitten av juni. En sk "åhusasönda", då alla som kan, i stan och på landet runtom, dras till Åhus badstränder som järnfilspån till en magnet.

Jag har gruvligt tråkigt. Ljudbilden inskränker sig till rasslet av frön från boulevardens almar, av vinden formade i stora drivor. Jag är ensam och går och sparkar i dem och tycker synd om mig själv för att mor och far bestämt att det var skönare hemma i trädgården än i trängseln på badstränderna.

Plötsligt står en gosse, för fin för att kallas pojke eller grabb, klädd i en välskräddad mörkblå sjömanskostym, välkammad med en mörk sned lugg. Han ser på mig med sorgsna ögon och hans vackra lite veka ansikte har drag av vemod. Plötsligt som från ingenstans står han där lutad mot en av almarna och tittar på mig. Jag stannar upp och tittar tillbaka. Jag har aldrig sett honom förut. Vi står och betraktar varandra under tystnad. Plötsligt säger han: "Har du knullat?" Det där är ett ord jag aldrig hört förut. Instinktivt inser jag att det nog inte är något man ska fråga mor eller far om. Men min prestige står på spel, så jag svarar ett kaxigt: "Javisst." Den välkammade sjömanskostymgossen mottar mitt svar med en min av fördjupat svärmod och försvinner för alltid ur min åsyn.

Från Wendes låga sommarstall på andra sidan boulevarden hörs en stallknekt svära högt och ljudligt. Det rasslar oroligt av grimskافت och svordomarna blandas med hästgägg. Upp över det låga taket far en svärm av stora flugor. Surret ökar och ökar i styrka och genom det hör jag: "Pappa, skynda dig att hoppa in! Vi hindrar trafiken. Hör du?!!"

"Ja, ja. Du skulle inte ha ställt mig här, där det händer så mycket", säger jag lite yrvaket.